

Õigekiri nõuab oskust häälikuid kuulata

Erik, kes õpib kolmandas klassis, kirjutab igal õhtul kodus ema dikteerimise järgi etteütlu-se. Harjutamisele vaatamata eksib poiss ikka ja jälle häälikute pikkuses. Õigekiri on Erikule koolis tõeliseks komistuskiviks – keeleõpetuse hinded annavad tunnistusel hädavaevu "rahuldava" kokku.

"Õigekirjaraskustes last ei aita üksnes etteütlu vorpimine," ütleb Tallinna Ristiku põhikooli õpetaja Helgi Roosmaa. Ta võrdleb õigekirjaoskust muusikalise kuulmisega. Kui laps ei taju hääliku pikkust, ei suuda ta õigesti kirjutada – teda tuleb kõigepealt õpetada häälikuid kuulma.

Helgi Roosmaa tuletab meelde, et lugemine ja kirjutamine on kahepoolne protsess, seepärast peaks mõlemaid oskusi üheaegselt arendama. Selleks, et laps õpi lugema ja kirjutama, peab ta eelnevalt oskama teha häälikulist analüüsi – suutma sõnas määrata häälikute järjekorda.

Nööbid tulevad appi

Mõnel lapsel tuleb see oskus iseenesest, teisi on vaja õpetada. Mõnikord pole aga ainult sõnalisest õpetusest kasu. Laps ikkagi ei suuda jaotada sõna häälikuteks, näiteks häälib *l-u-s-i-kas*, jättes viimase silbi kokku. Sel juhul soovib Helgi Roosmaa

* Düsgraafia

on õigekirja häire, mille puhul eksitakse häälikute järjekorras või pikkuses, mõned häälikud "unustatakse" üldse üles märkida.

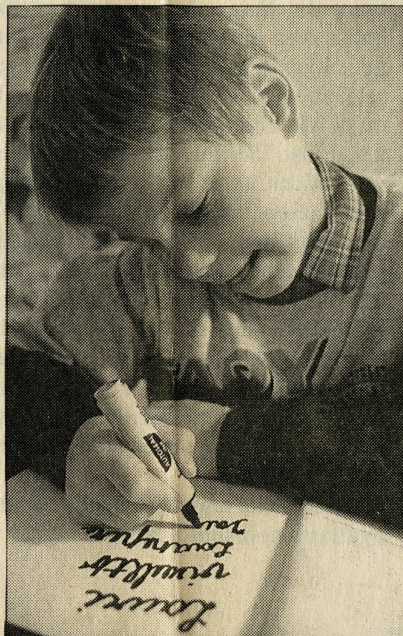
* Düsgraafia on enamiku laste puhul ravitav ja ületatav. Appi tuleb logopeed, kes tunneb spetsiaalseid õppemeetodeid ja töövõtteid.

* Haridusseadus lubab lapsi, kes teevad pidevalt düsgraafilisi vigu, kuid käivad logopeedi juures lisatundides, hinnata leebemalt. Klassitunnistusele ei märgita, et last on hinnatud diferentseeritult.

appi võtta nööbid või paberist lõigatud ringikesed–ruudukesed. Nende abil tuleb sõna jaotada osadeks nii, et iga hääliku kohale jääb üks märk, mida laps saab silmaga näha ja käega katsuda.

Alustada tuleks lühikestest, kolme–neljahäälikulistest sõnadest, näiteks *isa, sai, kilu*. Järgmisena võiks ette võtta keerulisemad, kaashäälikuühendiga sõnad nagu *liblikas, sipelgas*, kus häälikute järjekord kipub sassi minema.

"Alles siis, kui laps suudab juba määrata häälikute järjekorda sõnas, tuleks tema tähelepanu juhtida sellele, et häälikud võivad kõlada erinevas pikkuses," õpetab Helgi Roosmaa.

Etteütlu harjutamine ei päästa kirjavigadest, esmalt tuleb õppida häälikuid kuulma.

RAIGO PAJULA

Alustuseks võiks vanem ette hääldada sõnapaare, kus hääliku pikkus muutub, näiteks *koli–kooli* või *koli–kolli*. Kui laps ei suuda järele hääldada, ei taju ta võib-olla erinevaid pikkusi. Helgi Roosmaa soovib õppevahenditena kasutada lõngajuppe, paelakesi või pulgakesi. Nõnda saab vanem lapsele näidata, et nii, nagu on olemas erineva pikkusega lõngajupikesi, võivad ka häälikud olla lü-

hikesed, pikad või ülipikad.

Ka koolis alustatakse lugemise–kirjutamise õpetamist häälikute analüüsist. Esimese poolaasta lõpuks peaksid lapsed oskama juba etteütlemise järgi lihtsamaid, kolme–kuni viiehäälikulisi sõnu kirjutada.

Kui lapsel on õigesti kirjutamisega raskusi, saab vanem teda kodus lihtsate võtetega aidata. "Selleks, et õigesti kirjutada, peab teadma kohta, kus viga kipub tulema," selgitab Helgi Roosmaa. Eestikeelsetes sõnades on selleks esimene täishäälik ja tollele järgnev kaashäälik. Last tuleks õpetada kuulama, kumb neist kõlab pikemalt, näiteks võiks võrrelda sõnu *koolis* ja *kolli*.

Teine oluline oskus on osata ohtlike häälikuid tahtlikult muuta, st hääldada neid lühidalt, pikalt ja ülipikalt, nt *kolis, koolis, koolis*.

Pikkus jääb meelde mängides

"Kui laps ei suuda seda sõnaliselt teha, võib appi võtta liigutused – kokulepitud käemärgid või kogu keha liikumise," annab õpetaja Roosmaa nõu. Näiteks võib laps sõna *kolin* hääldades tippida edasi lühikeste sammudega, pika hääliku puhul jalalt–jalale vaaruda, ülipika puhul raskust rõhutult ühelt jalalt teisele kanda.

"Kui lapsel on lugemise–kirjutamisega probleeme, võiks tal kõigepealt

lasta sõna laduda noopidest, seejärel nn liikuva aabitsa tähtedest ja lõpuks üles kirjutada," soovib Helgi Roosmaa. Tema sõnul on heaks võtteks ka vigadega teksti lugemine, nt *Sasi su sid olid Jusi jalas*. Lapsel tuleb paluda lugeda just nii, nagu on kirjutatud, seejärel leida üles vead ja sõna õigesti paberile panna.

Lapsega ei tohi kurjustada

"Kui laps vaatamata harjutamisele ja kodusele lisatööle teeb teise klassi lõpus või kolmanda alguses ikka veel väga arvukalt kirjavigu, peaks vanem otsima abi spetsialistilt," ütleb Helgi Roosmaa. Kui koolis ei ole logopeedi, tuleks pöörduda näiteks kohaliku polikliiniku logopeedi poole. "Juhul kui lapsele valmistab kogu õppetöö raskusi, oleks mõttekas minna lapsega psühholoogi või psühhiaatri juurde," soovib Helgi Roosmaa. Sellised häired võivad tema selgitusel olla põhjustatud ka ajukahjustusest. Vajalikuks võib osutada õppimine väikses eriklassis ja aeglustatud töötempo.

"Mingil juhul ei tohiks vanem lapsega sellepärast kurjustada, et tal etteütlu vigadest kubiseb," ütleb Helgi Roosmaa. "Vanema, õpetaja ja spetsialisti koostöös on võimalik õigekirjahäiretest jagu saada."

PILLE LIIMAL